

Kollektiivse pöördumise algataja

Teie 01.03.2023

Meie .05.2023 nr 1-6/23-32/2

Kollektiivne pöördumine

Riigikogule esitati 1129 allkirjaga kollektiivne pöördumine „Ühiskondliku lepingu petitsioon“.

Riigikogu menetleb kollektiivseid pöördumisi Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse peatüki 18² „Kollektiivse pöördumise menetlemise kord“ alusel. Riigikogu juhatus edastas kollektiivse pöördumise „Ühiskondliku lepingu petitsioon“ oma 21.03.2023. a otsusega nr 23 edasiseks menetlemiseks põhiseaduskomisjonile.

Kollektiivses pöördumises soovitakse näha ette, et kõigi 2023. aasta valimistel osalevate erakondade kandidaadid, kes on pärast valimisi, aga ka muude järgnevate valimiste tulemusel, pääsenud parlamenti, sõlmiksid oma valijatega ühiskondliku lepingu, et lõpetada valijate järjekindel ja regulaarne petmine ühe ja sama, juba välja töötatud skeemi järgi (enne valimisi lubatakse üht, aga tehakse hoopis vastupidist). Pöördumises nähakse ette, et lepingus osalev valija peab hääletama oma elukohajärgses registreerimispunktis ning esitama mh foto oma täidetud hääletamissedelist. Leping näeb ette, et selle sõlminud saadikud on kohustatud järgima varem valimistel antud lubadusi, saadikul ei ole õigust hääletada ega kiita heaks normatiivaktide vastuvõtmist, mis on otseses või kaudses vastuolus saadiku poolt sõlmitud ühiskondliku lepingu alusel võetud kohustusega. Saadikul on keelatud ette valmistada või vastu võtta seaduseelnõusid, mis on vastuolus põhiseaduse ja riigi elanike huvidega. Lisaks nõutakse lepingus saadiku isiklikku kriminaalvastutust poliitiliste vastuvõetud otsuste eest, mis kahjustavad majandust, samuti kõikide või osa Eesti elanike huve. Pöördumises on toodud näidis Ühendatud Eestimaa Vasakpartei ja liikumise Koos ning valija vahel sõlmitavast lepingust.

RKKTS § 152¹⁴ lg 1 p 2 kohaselt jätab komisjon pöördumise sisulise aruteluta läbi vaatamata ja lükkab selle tagasi, kui esitatud ettepanek ei ole ilmselgelt kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse aluspõhimõtete ja välislepingutest tulenevate Eesti Vabariigi rahvusvaheliste kohustustega.

Põhiseaduse aluspõhimõtted

Põhiseaduses (PS) ei ole esitatud konkreetset aluspõhimõtete kataloogi. Siiski on nii Riigikohus kui ka erinevad õigusteadlased pidanud üksmeelselt üheks põhiseaduse aluspõhimõtteks demokraatia põhimõtet.¹ Demokraatia põhimõte on väljendatud PS §-des 1, 56, 57, 59, 60 ja 65 ning lisaks väljendab seda kogu PS riigikorraldust, sh Riigikogu

¹ A. Laurand. PSTS. § 1. – U. Lõhmus (peatoim.). Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid. Eesti Teaduste Akadeemia Riigiõiguse Sihtkapital. 2023, [komm. 21](#).

ülesandeid reguleeriv osa. Demokraatia on Eesti riigiehitusliku korralduse üks olulisemaid põhimõtteid (RKÜKo 01.07.2010, 3-4-1-33-09, p 67) ja üks Euroopa õigusruumis kehtivatest õiguse üldpõhimõtetest ning põhiväärtustest (RKPJKo 17.02.2003, 3-4-1-1-03, p 15).

Esindusorgani valimine

Demokraatia alapõhimõtteks on esindusdemokraatia põhimõte. Esindusorgani valimise põhimõtted on sätestatud PS § 60 lõikes 1, mille kohaselt on valimised vabad, üldised, ühetaolised, otsesed, salajased ja proportsionaalsed. Salajase hääletamisega vabade valimiste korraldamine on ette nähtud ka Euroopa Inimõiguste konventsiooni 1. lisaprotokolli artiklis 3. Samamoodi on Eesti ratifitseerinud kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti, mille artikkel 25¹ b näeb ette mh salajaste valimiste korraldamise.

Esitatud kollektiivne pöördumine näeb ette valimiste salajasuse põhimõttest kõrvalekaldumise. Pakutud idee kohaselt hakkaksid erakonnad valimisjaoskondades hääletamise kestel koguma hääletamas käinud valijate isikuandmeid ja fotosid täidetud valimisedelitest. Ehkki täielikult ei ole võimalik välistada, et isikud avalikustavad enda tehtud valiku, on selle soodustamine valimiste salajasuse põhimõttega vastuolus. Valimiste salajasus ei ole ainult kellegi isiku õigusi garanteeriv norm, vaid ka üldine põhimõte, mille eesmärgiks on valimiste vabaduse tingimusteta tagamine, seega tuleb valimistoiming sooritada salaja. Reeglid, mis lubaksid erakondadel valimisjaoskondades kontrollida valijate antud hääli, isegi kui valija avaldab oma valiku enda vabal tahtel, avavad võimaluse valijate surveamiseks ja valimistulemuste mõjutamiseks.

Vaba mandaat ja indenniteet

Tänapäevase esindusdemokraatiaga on seotud vaba mandaadi põhimõte. Vaba mandaadi üheks põhiolemuslikuks tingimuseks on, et Riigikogu liige saab parlamendis vabalt väljendada oma mõtteid ja poliitilisi tõekspidamisi ning seeläbi mõjutada parlamentaarse tahte kujundamist.² Imperatiivne mandaat on omane kommunistlikele režiimidele, Euroopa riikides on see tundmatu ja mitme riigi põhiseaduses otsesõnu keelatud.³

Pöördumises soovitakse kalduda kõrvale PS §-s 62 sätestatud vaba mandaadi ja selle osaks oleva indenniteedi põhimõttest, nähes ette, et valituks osutunud isikud on kohustatud teatud viisil hääletama, samuti kriminaalvastutuse kehtestamise esinduskogus vastu võetud otsuste eest. Selline regulatsioon on demokraatia põhimõttega vastuolus. Vaba mandaat vastandina imperatiivsele mandaadile on seadusandliku kogu teovõimelisuse hädavajalik eeldus ja seetõttu demokraatiaprintsiibi keskne komponent.⁴

Mittevastavus põhiseaduse aluspõhimõtetele ja rahvusvahelistele kohustustele

Demokraatia ja õigusriik sisaldavad arvukalt liigipõhimõtteid. Siiski ei sõltu aluspõhimõtte rikkumine sellest, kas rikutud on n-õ aluspõhimõtet ennast või hoopis mõnda liigipõhimõtet, vaid hoopis riive intensiivsusest.⁵

² M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 309.

³ Vt Venice Commission. [Report on the imperative mandate and similar practices](#). Adopted by the Council for Democratic Elections (Venice, 14 March 2009) and by the Venice Commission at its 79th Plenary Session (Venice, 12-13 June 2009).

⁴ M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 309.

⁵ M. Ernits. Põhiseaduse aluspõhimõtted. Riigikogu Toimetised, nr 24, detsember 2011.

Vaadates, kui ulatuslikult algatuses tehtud ettepanekud kalduvad kõrvale PS-s sätestatud demokraatia põhimõttest ja arvestades nende vastuolu Eesti Vabariigi poolt võetud rahvusvaheliste kohustustega, otsustas komisjon 23.05.2023 istungil lükata pöördumise RKKTS § 152¹⁴ lg 1 p 2 alusel tagasi.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Igor Taro

esimees